This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Martens IV - Eyskens I - Martens V

door Marc PLATEL,

Politiek verslaggever Belgische Radio en Televisie.
Dr. iur., Lic. Perswetenschappen.

*

Inleiding [1].

Begin maart 1982 kreeg eerste-minister Wilfried Martens tijdens een gezellige journalistieke bijeenkomst in Brussel de karikatuurtekening, die traditioneel samengaat met de prijs « Politicus van het Jaar » (2). Nadat hij al enkele jaren net vóór de eindstreep werd ingehaald door een ander politicus « van het jaar », haalde Martens het dit keer zonder veel moeite met de motivering dat hij in 1981 op het Belgische politieke leven had gewogen zowel door zijn aanwezigheid als door zijn afwezigheid. Martens zal die avond wellicht teruggedacht hebben aan de woelige maartdagen van 1981, precies twaalf maanden vroeger, die uiteindelijk tot zijn vertrek als premier aanleiding hebben gegeven, een voorlopig vertrek echter.

I. Martens exit.

« Besparen ».

« De Staat heeft geen geld meer... Staat bankroet... ». Deze en gelijkaardige titels en uitspraken zijn in de eerste weken van 1981 steeds meer terug te vinden in de kranten en te horen bij politici en dat al dan

---

(1) Dit overzicht van de politieke crisissen van 1981 werd enkel en alleen geschreven op basis van persoonlijke documentatie en informatie, verzameld tijdens en na de besproken periode. Het is geenszins de bedoeling definitieve geschiedschrijving voor te leggen, maar elementen naar voor te brengen die het later onderzoek kan helpen.

(2) De prijs « Politicus van het Jaar » wordt jaarlijks uitgereikt door de Vereniging van Politieke Journalisten aan de politicus die na drie stembeurten gespreid over het jaar, geacht wordt de man of vrouw te zijn die gedurende het voorbije jaar het sterkst de Belgische politiek heeft beheerst.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

niet gekruid met vaak zeer uiteenlopende cijfers. In die onrustige, om niet te zeggen paniekerige sfeer wilde het christendemocratisch-socialistische kabinet Martens maatregelen nemen om het steeds groter wordende tekort op de rijksmiddelenbegroting, een tekort van zeker 160 miljard, wat in te dijken. De regering wilde die maatregelen tegen het weekeinde van zondag 22 maart omdat de premier ze dan zou kunnen meenemen naar de Europese Top van staatshoofden en regeringsleiders in Maastricht, waardoor « het geschonden economisch gelaat van België bij de andere Europese staatshoofden of regeringsleiders wat kon worden bijgepolijst » (3). Men kan moeilijk beweren dat er tussen de coalitiepartners grote eensgezindheid bestond omtrent de manier waarop men zou tewerk gaan ; wel was men het eens over het feit dat er «iets» moest worden gedaan. Ter illustratie van die gespannen sfeer vol wederzijds wantrouwen : op 19 maart stelde de CVP- senaatsfractie onomwonden de vraag of het kabinet nog verder kon of moest gesteund worden. Bij de voorgestelde maatregelen was het vooral de door minister van financiën Eyskens voorgestelde crisislening die nogal wat stof deed opwaaien : die crisislening zou dankzij fiscaal antrekkelijke voorwaarden zo een 100 miljoen moeten opbrengen, zo hoopte men althans. Maar niet alleen de crisislening vormde een zwaar discussiepunt. Ook buiten het pakket besparingen, hadden de coalitiepartners redenen genoeg om mekaar te wantrouwen of zich aan mekaar te ergeren. Zo had de premier de Vlaamse socialisten tegen zich in het harnas gejaagd door zijn vriendschapsbetuigingen aan het adres van de Zaïrese president Mobutu, terwijl de Vlaamse socialisten dan weer de andere coalitiepartners ergerden door hun houding inzake de plaatsing van kernraketten.

Maar hoe gespannen de sfeer ook was, het kabinet slaagde er in, na dagen en nachtenlange vergaderingen « een » spaarplan op te stellen. In de nacht van zondag 22 op maandag 23 maart, — de premier had zijn vertrek naar Maastricht enkele uren verdaagd —, werd overeengekomen dat een budgettaire sanering van 100 miljard zou worden gerealiseerd, gespreid over drie jaar. Voor 1981 zouden alvast 33 miljard besparingsmaatregelen worden doorgevoerd, onder meer de invoering van publiciteit op de televisie, verplichting voor overheidsambtenaren om hun loon via de postcheckdiensten te laten betalen, BTW op goud, strijd tegen de bureaucratische gebruiken, afschaffing van de arrondissementscommissarissen, de crisislening en nog groot pakket kleine maatregelen op de sociale begrotingen. Met dit pakket trok Martens naar de Europese top, waar uiteraard niet officieel werd gereageerd, maar

(3) *De Standaard*, 18 maart 1981.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

uit wat daarover gezegd en geschreven werd, kan worden afgeleid dat de premier van zijn collega's zeker geen felicitaties heeft gekregen. Integendeel, men mag veronderstellen dat hij « huiswerk » meekreeg, meer bepaald het dringend verzoek de Belgische indexregeling te versoepelen. Maar er was duidelijk nog meer, blijkens het CVP-ledenblad *ZEG* : « Premier Martens kreeg toen (d.i. in Maastricht) ook de verschrikkelijke boodschap mee dat als België niet komaf maakte met allerlei financieel orthodoxe maatregelen de andere Europese landen zouden afzien van verdere steun aan de Belgische frank die al sedert geruime tijd bedreigd werd door wilde speculatie » (4). In de dagen na de Europese top kwam de Belgische frank andermaal onder zeer zware druk te staan : donderdag 26 en vrijdag 27 maart alleen kosten de Nationale Bank 23 miljard steun aan de frank.

In eigen land werd intussen ook niet gunstig gereageerd. Voor de CVP waren de voorstellen « verdienstelijk, maar onvoldoende » (5). Volgens CVP-voorzitter Tindemans « (hadden) de mensen (dat zijn de CVP-ministers) hun best gedaan, wij wachten nu af om te zien of er nog iets in zit. Zit dat er niet in, dan zullen we wel zien welke de conclusies zijn ». Op de vraag wanneer men die conclusies dan wel zou trekken, antwoordde de CVP-voorzitter : « In de herfst. Bij het vallen van de bladeren » (5). Gezegd werd dat de CVP-ministers tijdens de vergadering van het partijbureau, — in afwezigheid van Martens —, hadden toegegeven dat het bereikte resultaat niet erg succesvol was, maar dat er meer zou komen. Uit privé-gesprekken zou immers gebleken zijn dat er mogelijkheid bestond om met de socialisten toch een gesprek te beginnen over de index. De Brusselse krant *La Libre Belgique* sprak zelfs van een « akkoord » (6). Op vragen terzake stelde SP-voorzitter Van Miert, die zoals zijn Franstalige collega Spitaels wel tevreden was over het bereikte resultaat, dat het index-systeem als dusdanig onbespreekbaar bleef, « maar, — zo voegde hij er aan toe —, we hebben steeds gezegd met betrekking tot formules van inlevering of solidariteitsbijdragen voor de hogere inkomens, dat we bereid waren om daarover te praten » (7).

Volgens Martens zelf was tijdens het besparingsconclaaf van 22 maart tussen hemzelf, de drie vice-premiers Desmarets (PSC), Claes (SP) en Mathot (PS) en ACV - CVP - minister Chabert afgesproken om

---

(4) *ZEG*, Extra Editie, 11 april 1981.

(5) *Actueel, BRT-radiomagazine*, 23 maart 1981, uitzending 19 uur.

(6) *La Libre Belgique*, 2 april 1981 : « Index : l'accord du 22 mars ». Zie ook *De Standaard*, 24 maart : « Vastenplan is bijzaak, index is hoofdzaak — Geheim gesprek op hoogste niveau ».

(7) *Actueel, BRT-radiomagazine*, 23 maart 1981, uitzending 19 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

« na overleg met de sociale partners, te werken aan een wijziging van de modaliteiten in de indexering en daarna zeer vlug een beslissing te nemen » (8). Na de inleidende vergadering van de Ronde Tafelconferentie over het Industrieel Beleid op woensdag 25 maart stelde Martens nogmaals uitdrukkelijk dat ook de index bespreekbaar was tijdens de Ronde Tafelconferentie. Maar intussen zag het er wel naar uit dat het spaarplan zelf verloren moeite was geweest, dat daarmee de nooddzakelijke cohesie tussen de coalitiepartners zeker niet was teruggevonden. Zo stelde de CVP-Kamerfractie donderdag 26 maart dat de regeringsvoorstellen onvoldoende waren en dat er al te veel toegevingen waren gedaan aan de socialisten ; de CVP-senatoren beslisten tzt. tegen het najaar een aantal wetsvoorstellen uit te werken die het budgettair evenwicht zouden vergemakkelijken. De volksvertegenwoordigers van de CVP hadden zoals hun collega's senatoren van de studiedienst van hun partij CEPESS, een nota gekregen waarin werd voorgerekend dat de regering de besparingen had overschat. Volens CEPESS lag het tekort op de begroting van 1981 rond de 195 miljard, een cijfer dat ook door de liberale oppositie werd vooropgesteld. In die gespannen politieke sfeer gingen de vele berichten over zware druk op de Belgische frank wat verloren, althans voor het groot publiek. Vrijdag 27 maart beleefde de frank één van de slechtste dagen sinds heel lang : zowat 13 miljard moest worden bijgepast door de Nationale Bank, terwijl de Deutsche Bundesbank voor de tweede opeenvolgende dag steun verleende aan de Belgische frank. Het spaarplan was politiek en monetair, nationaal en internationaal Europees mislukt.

Zondag 29 maart.

Nu het 33 miljardplan, om het zacht uit te drukken, niet au sérieux werd genomen, zou premier Martens trachten een forcing door te voeren : men heeft nadien gesproken van een partij bluf-poker in hoofde van de premier.

Na de « zwarte vrijdag » voor de frank, had een delegatie van de Nationale Bank, bestaande uit gouverneur De Strycker en de directeurs Dhaese en Beauvois de eerste-minister laten weten dat er « iets » moest gebeuren en dat vóór maandagmorgen, als de beursverrichtingen werden hervat. Martens consulteerde in alle stilte een aantal prominenten met het oog op een urgentieplan, waarbij de index een eerste plaats kreeg toegewezen. Volgens sommigen had Martens diezelfde vrijdagavond

(8) *ZEG*, Extra Editie, 11 april 1981, blz. 1.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

nog een onderhoud met ABVV-secretaris-generaal Debunne en ACV-voorzitter Houthuys, maar Martens zelf heeft later wel toegegeven dat die ontmoeting gepland was, maar niet was doorgegaan omwille van de noodsituatie. Martens heeft de twee vakbondsleiders wel geïnformeerd over de bijeenkomst in Maastricht (9). De door Martens gecontacteerde technici (10) vergaderden zaterdagmorgen opnieuw, zeker vanaf het middaguur onder leiding van CVP-minister van financiën Eyskens. Martens woonde een deel van de vergadering bij. Opvallend daarbij was de afwezigheid van Martens' politiek kabinetschef Dehaene, vertrouwensfiguur van het ACV. Ook de ACV-CVP minister Chabert kwam er blijkbaar niet aan te pas. Uit wat de technici voorstelden, heeft Martens dan in de namiddag, geholpen door zijn sociaal-economisch kabinetschef Van Yperseele de Strihou een persoonlijke politieke keuze gemaakt, die hij nadien aan zijn drie vice-premiers heeft voorgelegd, samen met een uitnodiging voor een speciale kabinetsraad zondagavond (11). Volgens E. Witte en J. Craeybeckx staat het intussen vast dat het noodplan « gedicteerd » werd door o.m. de leiding van de Nationale Bank, daarin geholpen door de « hele haute finance en een deel van de bedrijfstop » (12). Wat er zondag in de loop van de dag gebeurde is moeilijker te achterhalen ; men mag aannemen dat er op verschillende vlakken informeel overleg is gepleegd ter voorbereiding van de kabinetsraad van 's avonds. Het enig nieuwsfeit van die dag, voor zover bekend althans, was de verklaring van SP-voorzitter Van Miert tijdens de BRT-televisieuitzending *« Ieder zijn Waarheid »*, waaruit geconcludeerd werd dat de Vlaamse socialisten geen enkele opening wilden laten naar om het even welke ingreep op de index (13).

---

(9) *ZEG*, Extra Editie, 11 april 1981, blz. 1.

(10) Bij het opstellen van het plan werden zeker betrokken Robert Maldague, commissaris van het Plan, gouverneur De Strycker van de Nationale Bank, directeur Hullebroeck van de Begroting, directeur-generaal van de Schatkist Kestens en Jean-Pierre Pauwels, kabinetschef van minister Claes. Spilfiguur nochtans was de kabinetschef van de eerste-minister Van Yperseele de Strihou.

(11) De voorstellen van Martens konden als volgt worden omschreven :

— wat betreft de index : tot het einde van het jaar opschorting van alle indexeringen voor alle lonen en uitkeringen, behalve voor de minimex, terwijl men vanaf 1982 een nieuwe index zou toepassen op basis van « centen, geen procenten », terwijl benzine, tabak en alcohol uit de index zouden worden geweerd ;

— wat betreft de lonen : herziening van het interprofessioneel akkoord, maar intussen 10 % minder loonmassa in ondernemingen met overheidssteun in moeilijkheden ;

— wat betreft de prijzen : herziening programmacontract voor petroleumprodukten en blokkering maximaprijzen.

(12) E. WITTE, J. CRAEYBECKX, *Politieke Geschiedenis van België sinds 1830*, 1982, blz. 444. Over de motivering van zijn noodplan zie ook *Het Belang van Limburg*, 31 augustus 1981 : « Wilfried Martens verbreekt de stilte ».

(13) Van Miert stelde in die uitzending dat de Vlaamse socialisten « er formeel

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Rond half zeven 's avonds lekte via het persagentschap Belga plots uit dat de kabinetsraad was bijeengeroepen; steeds volgens het persagentschap ging de premier er vanuit dat « harde en dringende maatregelen moesten worden genomen ter ondersteuning van het monetair beleid ». Dat betekende niet, aldus steeds de eerste-minister dat men naar een devaluatie ging. Rond twintig uur begon de kabinetsraad, die pas rond vier uur in de morgen zou worden « onderbroken » om de eerste-minister « in staat te stellen een reeks contacten op te nemen ». Dit werd vrij algemeen vertaald als « het begin van het einde... ». Tegen het middaguur werd dat trouwens al bevestigd door het politieke « ja » van de CVP tegenover het al even duidelijke « neen » van de socialisten, die tijdens het nachtelijk beraad wel tegenvoorstellen hadden geformuleerd. Voor SP-voorzitter Van Miert waren de voorstellen van Martens « onevenwichtig, onbillijk en eenzijdig », terwijl zijn CVP-collega van oordeel was dat « de beste oplossing was geweest dat deze nacht een akkoord was bereikt ». Opgemerkt werd dat de CVP uitdrukkelijk sprak van de voorstellen van premier Martens persoonlijk, ook al werden ze, volgens de verklaringen na het partijbureau afgelegd, eenparig door het CVP-bureau aanvaard. De Franstalige socialisten bleven bij hun verzet tegen een indexingreep, maar verwezen naar het spaarplan van 22 maart, waarvan ze de uitvoering eisten.

De eerste-minister convoceerde voor 17 uur een politieke top, — in hoofde van Martens een zeer uitzonderlijk gebaar, — met de voorzitters van de meerderheidspartijen, de vice-premiers en minister Chabert voor de CVP. De top duurde niet lang, — ook al geen goed voorteken —, met als enig resultaat dat de premier zijn voorstellen 's anderendaags opnieuw zou voorleggen aan de kabinetsraad. Die zou oorspronkelijk nog diezelfde maandagavond gehouden worden, maar in de plaats daarvan ging de eerste-minister verslag uitbrengen bij de Koning. De Nationale Bank had die maandag opnieuw ettelijke miljarden moeten bijleggen om de frank te steunen.

Dinsdag 31 maart : een koninklijke ingreep.

Zoals verwacht leverde de vergadering van de kabinetsraad niets op. Na een uurtje ging Martens opnieuw naar de Koning, duidelijk in de

---

tegen (zijn) dat én het stelsel én de samenstelling wordt gewijzigd » en verder « maar ik denk dat men er verkeerd zou aan doen, iets dat een pijler geworden is van onze sociaal-economische relaties (af te breken). Vroeger heeft men telkens gezegd, index, dat leidt tot meer inflatie, neen, België is, België staat mee aan de kop van de landen die de laagste inflatie hebben. Dus om die reden moet men het niet gaan afbreken. »

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

overtuiging dat de Koning zijn ontslag zou aanvaarden. Hij kondigde nog voor zijn vertrek naar de Koning een persconferentie aan voor 's middags, maar die ontmoeting met de pers zou nooit plaats hebben. De Koning hield zijn antwoord in beraad en nam intussen zijn toevlucht tot een opvallend initiatief : hij ontbood 19 topfiguren uit wat hij zelf « de vertegenwoordigers van de macht in rechte en de macht in feite » noemde op het Paleis, waar hij in een korte toespraak « zijn mening wenste te zeggen over de ernst van de toestand » (14). Volgens de Koning zou het de nieuwe coalitie niet « mogen ontbreken aan moed en vastberadenheid, en dat de parlementaire oppositie constructief zal moeten optreden. Het is de hoogste tijd om de geschillen, van welke aard ook, aan de kant te schuiven en voorrang te geven aan de overleving. Dat is wat wij zouden doen, moesten wij in oorlog zijn. Welnu, dit is oorlog, oorlog voor het behoud van onze economie, voor het welzijn van allen en vooral van de minst bedeelden... ».

Het onmiddellijk impact van dit ongetwijfeld uitzonderlijk initiatief van de Koning, dat uiteraard gedekt moest zijn door de regering, is moeilijk meetbaar. Wel reageerden sommigen, zoals Volksunie-ondervoorzitter Schiltz nogal bits op het optreden van de Koning : Schiltz struikelde vooral over het onderscheid « machthebbers in rechte en in feite ». Volgens de historicus Jan Craeybeckx was het initiatief « ingegeven door een grotendeels kunstmatig verwekte paniek » (15). Zo te zien wilde niemand verkiezingen, maar terzelfdertijd werden zoveel bitse en agressieve verklaringen afgelegd, dat men zich wel kon afvragen of het nog zin had de coalitie weer bijeen te brengen. Martens zelf had intussen nog meer wind tegen gekregen : het ACV verwierp zijn voorstellen en noemde de index een fundamenteel element van de sociale politiek (16). Toch werd druk gezocht naar een uitweg zonder verkiezingen : terwijl de Koning zijn raadplegingen begon op woensdagmorgen 1 april, had PSC-voorzitter Vanden Boeynants daarbij blijkbaar geholpen door SP-minister Willy Claes gewerkt aan een compromis (17). In PSC-kringen was men er van overtuigd dat Vanden Boeynants andermaal een kans zou krijgen, indien niet als eerste-minister, dan toch als formateur eventueel voor Martens dan. Vanden Boeynants was de laatste politicus waarmee de Koning donderdagnamiddag een gesprek had. Nadien ging

---

(14) Werden ontboden : de eerste-minister, de voorzitter van Kamer en Senaat, alle partijvoorzitters (uitgezonderd van RAD-UDRT en het Vlaams Blok), de sociale partners Debunne (ABVV), Houthuys (ACV), Colle (ACLVB), Margot (NCMV), Dequae (Boerenbond), Van Den Bergh (VBO).

(15) E. WITTE, J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, blz. 446.

(16) Zie hierover *De Morgen*, 2 april 1981 : « Zet ACV Martens op de index ? ».

(17) Zie hierover *La Libre Belgique*, 2 april 1981.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

de Koning naar Antwerpen waar hij de Nederlandse koningin Beatrix uitgeleide moest doen, die op officieel bezoek in België was. Bij zijn terugkeer in Laken ontving de Koning Martens en na afloop van dat gesprek werd meegedeeld dat het ontslag van het kabinet Martens was aanvaard. Meteen werd de CVP'er Marc Eyskens belast met de vorming van een nieuwe regering, en dat zo snel mogelijk. Wilfried Martens was precies twee jaar min 1 dag eerste-minister geweest. Voorlopig althans.

De aanduiding van Eyskens kwam zeker niet als een verrassing : zowel de Koning als de coalitiepartners wilden verkiezingen vermijden, verder wilde de CVP het eerste-ministerschap niet zomaar afstaan, bijvoorbeeld aan Vanden Boeynants. Bovendien wilde Martens zelf niet meteen opnieuw beginnen, maar werd hij ook niet gevolgd door zijn CVP collega's in de regering. Dus was de man die in de voorbije dagen en weken zo vaak en zo uitdrukkelijk had gewaarschuwd en die bovendien van zo nabij betrokken was bij het opstellen van het noodplan van Martens de angewezen figuur om te proberen een nieuwe coalitie op de been te brengen. Op die manier werd het noodplan van Martens toch ook niet helemaal afgewezen. Gezegd werd dat de aanduiding van Eyskens bij de CVP toch als een verrassing is overgekomen. Sommigen tipten inderdaad op vervroegde verkiezingen, wat later door CVP-voorzitter Tindemans trouwens werd toegegeven.

Over zijn voorkeur voor een coalitievorm, liet de formateur niets los. Wel hoorde men vlak na zijn aanduiding de suggestie dat men zou streven naar een kabinet van een twaalftal personaliteiten van uiteenlopende strekkingen. Die zouden binnen de 2 à 3 dagen voor het parlement komen met een noodprogramma (18). Die mogelijkheid, die bij elke formatie in één of andere vorm altijd opnieuw opduikt en die onder meer afkomstig is uit kringen rond het Hof, werd vrij snel door heel wat prominenten van de hand gewezen. Het partijbureau van de Franstalige socialisten stelde intussen, nog vóór de formateur iets had gezegd, dat men best de oude coalitie zou voortzetten. Alleen moest er dan wel een nieuwe premier komen en moest de nieuwe regering zich onthouden van elke eenzijdige ingreep op de index (19). Voor de frank waren het

---

(18) Belga, 3 april 1981, binn. 028 van 13,46 uur.

(19) Uit de verklaring van PS-voorzitter Spitaels : « Nous disons : et bien agissons vite pour que entre-temps il n'y ait pas d'événement fâcheux que chacun regretterait. Ça signifie le chef de l'équipe change, les mesures de blocage des prix temporaires demeurent, des mesures de la Banque Nationale demeurent ou sont adaptées selon les circonstances... trois, le conclave avait décidé de 33 milliards, d'aucuns ont saisi un autre jouet et ont abandonné ces décisions qui ne sont pas exécutées, exécutons-les vite, et quatre, ne provoquons plus unilatéralement et brutalement sur le problème de l'index. Envoyons tous les problèmes qui ont trait à l'entreprise au groupe des interlocuteurs sociaux... » in *Actueel, BRT-radiomagazine,* 3 april 1981, uitzending 13 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

wel slechte dagen : vrijdag 3 april moest de Nationale Bank opnieuw 8 miljard steun verlenen om te vermijden dat de frank buiten de EMS-limieten geraakte.

Een zeer discreet formateur.

« Deze spetterende geest zal nu kunnen bewijzen hoe haalbaar de raadgevingen zijn, die hij reeds meer dan 10 jaar kwistig rondstrooit in toespraken, interviews en geschriften ». Zo introduceerde Hugo De Ridder in *De Standaard* van 4 april formateur Eyskens (20). Hoe « spetterend » hij voordien ook was, des te discreter werd Eyskens als formateur. Hij trok zich meteen in de grootste afzondering terug om een ontwerpplan op te stellen, dat naar zijn zeggen « het pad moest effenen naar een moeilijke, maar hoopvolle uitweg ». Het zouden andere voorstellen zijn dan die van Martens « wat geenszins betekent dat wat eerste-minister Martens heeft voorgesteld zo maar wordt beschouwd als zijnde in de vergeethoek gevallen » (21). De liberalen werden wel ontvangen door de formateur, maar kwamen er verder niet meer aan te pas. Eyskens hield het meteen bij de oude coalitie. Zondag, — Eyskens was pas donderdagavond formateur benoemd —, waren de gesprekken tussen de christendemocraten en de socialisten al zo goed opgeschoten, dat de vier partijen maandag al een ontwerpakkoord konden voorleggen aan hun instanties, een ontwerp dat door de vier partijen werd aanvaard. Tot grote verrassing van de buitenwereld werd Marc Eyskens nog diezelfde maandagavond premier van een christendemocratisch — socialistisch kabinet, waaruit alleen Wilfried Martens was verdwenen. Martens had de hem aangeboden portefeuille van justitie geweigerd. Eyskens zelf werd op financiën opgevolgd door de oud-gouverneur van de Nationale Bank, Robert Vandeputte. De nieuwe regering had het fiat van de partijcongressen niet nodig ; het oude regeerakkoord bleef behouden, aangevuld met een kort prioriteitenprogramma van vijf punten, waarin het woordje « index » niet was terug te vinden. Wel werd gezegd dat de « regering oordeelt dat het onhoudbaar is dat bepaalde kostenbestanddelen van de produktie in ons land hoger zouden liggen dan het gemiddelde van deze kostenbestanddelen in de ons omringende landen, die tevens onze concurrenten zijn. Om die redenen en gezien de ernst van deze toestand beschouwt de regering het als prioritaire taak hierover onmiddellijk een grondige discussie aan te gaan met de sociale gesprekspartners. De regering zal, na kennis te hebben genomen van de bereikte conclusies,

---

(20) Zie o.m. ook *De Morgen,* 6 maart 1981 : « Wil de echte Eyskens opstaan ? ».
(21) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 3 april 1981, uitzending 13 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

de nodige maatregelen treffen ». Hoe dat allemaal zou verlopen ? Uit de eerste verklaringen van de onderhandelaars terzake bleek al vlug dat niet iedereen er precies hetzelfde over dacht. Maar dat waren zorgen voor morgen : de crisis was inderdaad in een snel tempo opgelost. Even zag het er naar uit dat het toch nog zou mislopen : bij de CVP-parlementsleden heerste sterk ongenoegen over het verloop en de afwikkeling van de crisis. Men bleef er zitten met de vraag waarom alleen Martens was opgestapt terwijl de andere CVP-ministers gebleven waren.Toen dinsdagmiddag 7 april de CVP-Kamerfractie vergaderde, heerste er zelfs paniekstemming : sommige CVP-volksvertegenwoordigers dreigden er mee het vertrouwen te weigeren aan het nieuwe kabinet. Fractieleider Blanckaert van zijn kant had, voor opschudding gezorgd door telefoontjes zowel naar het Paleis als naar Eyskens, waarin hij zou gedreigd hebben de regeringsvorming te beletten. Volgens *De Standaard* van woensdag 8 april « bleek dit een gevolg te zijn geweest van oververmoeidheid ». Martens moest zelf de fractie overtuigen door uitdrukkelijk zijn persoonlijke steun te betuigen aan zijn opvolger en te vragen dat de fractie hem daarin zou volgen. CVP-voorzitter Tindemans stelde na afloop van de fractievergadering « dat voor een partij als de CVP en haar mandatarissen het onbegrijpelijk is waarom er nu een regeringscrisis moest worden uitgelokt ». Voor Tindemans zou het « in het licht van de feiten logischer geweest zijn nu naar verkiezingen te gaan » (22). CVP-jongerenvoorzitter Van Rompuy zei het naderhand op een persconferentie nog nadrukkelijker : volgens hem was het kabinet Eyskens maar een « overgangskabinet van korte duur » en lagen verkiezingen voor de hand (23).

II. Eyskens exit.

« Na de wekelijkse politieke crisis, heeft eerste-minister Eyskens vanmiddag in de Kamer de wekelijkse vertrouwensstemming gevraagd ». Deze uitlating geeft een goed beeld van het bepaald woelig leven van het kabinet Eyskens tussen april 1981 en de verkiezingen van 8 november. Inderdaad, zelden werd op zo korte tijd zo vaak in het parlement door de regeringsleider uitdrukkelijk om het vertrouwen gevraagd.

Vrij snel was duidelijk gebleken dat het overeind blijven van het christendemocratisch - socialistische kabinet Eyskens een bijzonder moeilijke, zoniet onmogelijke zaak zou worden. Een fikse rel rond het opstellen van de begroting, het staaldossier, de Voerstreek, discussies rond al dan niet contacten van Eyskens met de liberalen zonder mede-

(22) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 7 april 1981, uitzending 18 uur.
(23) Zie o.m. *De Morgen,* 10 april 1981.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

weten van de socialisten, de Vlaamse eisen inzake de luchtvaartindustrie zijn maar enkele van de vele wrijvingspunten die het leven van het kabinet Eyskens bemoeilijkten. Uiteindelijk zou het staaldossier de definitieve struikelblok zijn. Half september waren de besprekingen tussen de regering en de banken over de financiering van het staalplan afgesprongen op de eis van de banken om ook voor de 30 miljard kredieten uit het verleden staatswaarborg te krijgen. Dat werd door de regering verworpen, ook door de PS-ministers. Omdat er niet meteen een uitweg werd gevonden, blokkeerden de Franstalige socialistische ministers alle ander regeringswerk, en dat vanaf de kabinetsraad van vrijdag 18 september. Premier Eyskens reageerde hierop opvallend heftig : op een persconferentie sprak hij van « stakende ministers, die niet waardig zijn om minister te zijn... » Van ontslag was echter geen sprake. Wel ging de premier die vrijdagmiddag samen met de vice-premiers lunchen bij de Koning : de lunch was reeds vroeger gepland en was bedoeld om het Staatshoofd, pas terug uit vakantie, te informeren over de politieke toestand in het land. Naar verluidt is PS-vice-premier Mathot wel naar de Koning gegaan, maar liet hij na een langdurig afzonderlijk onderhoud met de Koning zijn collega's ministers toch liefst alleen eten met het Staatshoofd.

Premier Eyskens hoopte blijkbaar op bezinning : hij riep zijn ministers opnieuw samen na het weekeinde voor de verdere afhandeling van de kabinetsraad. Het weekeinde stond in het teken van de Waalse feesten. PS-voorzitter Spitaels liet de premier wel niet veel hoop : tijdens een RTBF-televisie-programma, zondagmiddag, stelde hij uitdrukkelijk dat er tegen maandagnamiddag een nieuwe uitweg moest worden gevonden voor de financiering van het Waalse staal, zoniet bleven de PS-ministers op hun standpunt (24). Het televisiedebat waarin Spitaels aan het woord kwam tegen CVP-voorzitter Tindemans lokte dan weer talrijke bitse reacties uit die de politieke sfeer nog meer vertroebelden.

« De bladeren vallen, mijn regering is ook gevallen... »

Zo kondigde een duidelijk emotioneel geladen Marc Eyskens maandagavond laat rond negen uur het ontslag aan van zijn regering. Sommigen

---

(24) Uit de verklaringen van PS-voorzitter Spitaels : « Et donc, je suis en plein accord avec les termes de la lettre du vice-premier-ministre Mathot, termes, qui ont été bien pesés, lorsqu'il écrit au premier-ministre que le dossier sidérurgie doit être traité prioritairement, indépendamment de tout autre dossier ou de toute autre délibération... Alors, je réponds très clairement : lundi, nous maintenons notre attitude de vendredi. » In diezelfde uitzending verklaarde Spitaels in verband met de staatshervorming : « j'en viens à me demander si ça ne vaut pas mieux que chacun soit maître chez soi, pour ce secteur (d.i. het staal) également. »

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

dachten daarbij terug aan de hoger geciteerde uitspraak van CVP-voorzitter Tindemans dat de CVP in de herfst de zaken opnieuw zou bekijken. Eyskens struikelde inderdaad definitief op 21 september, de dag waarop de herfst officieel begint.

In de namiddag was de kabinetsraad samengekomen. Minister van financiën Vandeputte gaf een uiteenzetting over de financiële situatie van de Waalse staalbedrijven, waarin sommigen een nieuw voorstel zagen, wat het dan weer voor anderen zeker niet was. De Franstalige socialisten bleven bij hun weigering om andere dossiers te bespreken, zolang er geen definitieve en duidelijke oplossing was voor de financiering van het Waalse staal. Premier Eyskens zag zich genoodzaakt de Koning op de hoogte te brengen. Na zijn bezoek aan de Koning, kondigde de premier aan dat hij voor morgenvoormiddag de regeringsraad had samengeroepen, dat zijn de ministers én de staatssecretarissen. Eyskens gaf nochtans zelf toe dat er van enige toenadering geen sprake was, dat er geen enkel nieuw element was. Wat was dan de zin van de regeringsraad van dinsdagmorgen ? « Ik geloof dat we ongeveer alle hypothesen hebben uitgetest, maar men kan nooit weten. Ik hoop dat het gezond verstand en de redelijkheid mogen terugkeren » (25). Eyskens wilde de staatssecretarissen officieel informeren over de politieke toestand, een geste die in de gegeven omstandigheden door de buitenwereld dan ook als vrij irreëel werd ervaren. De gebeurtenissen zouden overigens veel sneller verlopen dan Eyskens zelf voorop stelde : in de vooravond was het CVP-partijbureau bijeengeweest. Men neemt aan, — er werden geen officiele verklaringen afgelegd —, dat premier Eyskens daar te horen kreeg dat men de PS nu wel beu was, dat er tijd genoeg verloren was. Eyskens convoceerde zijn ministers nog diezelfde avond opnieuw : de kabinetsraad kwam om 20 uur bijeen, maar nog geen half uur later was Eyskens opnieuw op weg naar de Koning, die het ontslag van de regering nog diezelfde avond accepteerde.

Verkiezingen.

Al vlug leken de kaarten nu toch wel erg duidelijk te liggen. Een nieuwe poging om christendemocraten en socialisten weer te doen samengaan kon alvast psychologisch geen succes kennen. De Vlaamse liberalen wilden niet in een regering zonder voorafgaande verkiezingen. Hun franstalige tegenhanger, de PRL wilde wel in de regering, maar niet zonder de PVV. De Vlaamse socialisten wilden niet weten van een vervanging van de PS door de PRL, dan eventueel zonder de PVV,

(25) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 21 september 1981, uitzending 18 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

wat dan weer in hoofde van de PRL (officieel althans) niet mogelijk was. Verkiezingen schenen onvermijdelijk te zijn. En toch wilden sommigen, — en het is bepaald moeilijk te omschrijven wie die sommigen precies zijn, maar men mag aannemen dat alvast het Hof daarbij hoort —, nog een poging wagen om christendemocraten en socialisten samen te brengen of samen te houden. Het zou dan wel de zesde coalitie zijn en de legislatuur was nog niet ten einde. Het Britse blad *Financial Times* vertolkte duidelijk de mening van hen die nog wilden herstellen als het blad tipte op de Vlaamse socialist Willy Claes als mogelijk bemiddelaar (26). Bij de CVP reageerde men echter opvallend snel en vooral zeer duidelijk : nog op woensdag 23 september vroeg de partij zonder verder uitstel verkiezingen. Ook al bleken alle coalitieformules uitgesloten, toch begon het Staatshoofd opnieuw aan consultaties, die donderdagmiddag 24 september al resulteerden in de aanduiding van de Vlaamse socialist Willy Claes als informateur. Opnieuw kwam er een prompte en onomwonden reactie van de CVP : voor die partij hoefde de informatieronde niet, het was tijdverlies, men wilde meteen verkiezingen.

De botsing, het woord is zeker niet te sterk, tussen de CVP en de Koning is aan het groot publiek voorbij gegaan, ook al omdat veel te maken heeft met elementen die niet zomaar worden gezegd in officiële verklaringen. Rond de persoon van de Koning wordt in België inderdaad nog steeds vrij afstandelijk gedaan. De toestand kan als volgt samengevat worden. De Koning ziet de Franstalige socialisten liefst niet in de oppositie zitten, in die zin had de CVP het voortzetten van het christendemocratisch-socialistisch kabinet in maart in feite al moeten « slikken ». Tevens was de CVP er niet op uit de Vlaamse socialist Claes de eer te geven om eventueel te lukken in een reddingsoperatie. Bovendien was men in de omgeving van de Koning wellicht niet opgetogen over het feit dat de CVP al gezegd had verkiezingen te willen op een ogenblik dat de Koning nog met zijn raadplegingen bezig was. En daar komt tenslotte nog bij dat er bij de Vlaamse christendemocraten wel enig ongenoegen bestaat over het feit dat de Vlaamse christendemocratische strekking aan het Paleis weinig of niet vertegenwoordigd is (27).

In feite zou informateur Claes er zich toe beperken te zien of de PS-ministers tijdens de periode van « lopende zaken » hun « staking » zouden voortzetten of niet. In voorkomend geval stond men immers voor een risicovolle situatie, aangezien niemand kon zeggen hoelang die periode

---

(26) *Financial Times*, 23 september 1981, « Claes may take it over in Belgium ». In hetzelfde nummer over het staaldossier : « The revolt of the Bankers ».

(27) Zie o.m. Leo Marynissen in *Het Volk*, 25 september 1981 ; ook in *Le Soir*, 24 september 1981 : « Est-ce Tindemans ou Eyskens qui a découvert la Couronne ? »

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

wel zou duren. PS-voorzitter Spitaels liet weten dat de Franstalige socialisten « in een periode van lopende zaken voor de ondernemingen en de bedrijfssectoren dezelfde behandeling willen in het Zuiden als in het Noorden ». PS-vice-premier Mathot had de bijeenroeping gevraagd van het Ministerieel Comité voor Economische en Sociale Coördinatie en de ministerraad om een aantal dringende dossiers te behandelen, zoals kredieten voor de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling. Die bespreking werd uitgesteld omdat de informateur op dat vlak nog geen klaarheid had bekomen.

Maandagmorgen 28 september kon de informateur de Koning dan toch gerust stellen : het land zou niet stuurloos blijven en aangezien een nieuwe coalitie nu wel duidelijk niet mogelijk bleek, werd het Parlement ontbonden en werden verkiezingen uitgeschreven op 8 november. Men zou intussen wel de nodige maatregelen nemen om de voortzetting van de grondwetsherziening na de verkiezingen mogelijk te maken.

III. **Martens V.**

Inleiding.

Met de verkiezingen van 8 november ontzenuwde de kiezer voor een belangrijk deel de traditionele opvatting over de honkvastheid van het Belgische kiezerscorps. Geen enkele opiniepeiling, hoe geheim ook, had zulke diepgaande verschuivingen vooropgesteld (28). Bovendien was het niet meteen duidelijk waarom de kiezer de ene regeringspartij, in dit geval de christendemocraten, zo zwaar afstrafte en de andere regeringspartij, de socialisten, vrijwel ongemoeid liet. Voorts kon men vragen stellen rond de winst van de twee liberale partijen, die nochtans de weerstand hadden gevreesd van het RAD-UDRT. In Vlaanderen wisten de federalisten de vroeger opgelopen schade weer te herstellen, maar in Brussel en in Wallonië liepen de federalisten dan meer achteruit. Dat de « Groenen » in Vlaanderen en in Wallonië behoorlijke resultaten boekten, was zowat het enige wat iedereen had verwacht, maar intussen kwamen de uiterst linkse partijen minder dan ooit nog aan hun electorale trekken. De Belgische kiezer had de oplossing van de crisis zeker niet vergemakkelijkt.

---

(28) Titel in het Britse blad *Financial Times* : « Belgium emerges more divided than ever ».

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Verwarring.

Vooral de spectaculaire achteruitgang van de Vlaamse én Franstalige christendemocraten was een nieuw politiek gegeven. Men had zeker verlies verwacht, — volgens CVP-voorzitter Tindemans had men de schade nog kunnen beperken —, maar het was duidelijk dat het verlies veel hoger was opgelopen dan de ergste pessimisten hadden durven vrezen (29). De eersten om uit dit nieuwe feit politieke conclusies te trekken, nog tijdens de verkiezingsnacht, waren de PVV'er Herman De Croo en PSC-voorzitter Vanden Boeynants.

Eerstgenoemde vroeg zich af waarom de mogelijkheid van een coalitie socialisten-liberalen niet zou worden onderzocht. De Croo gaf zelf toe dat zoiets water en vuur samenbrengen zou betekenen. Vrij snel werd die suggestie door het PVV-bestuur formeel en uitdrukkelijk afgewezen.

Politiek belangrijker was dan ook de eerste reactie van PSC-voorzitter Vanden Boeynants, volgens wie de Franstalige christendemocraten niets anders konden doen dan naar de oppositie gaan, een standpunt dat daags na de verkiezingen formeel werd bevestigd door het Comité Directeur van de PSC. Indien de Franstalige christendemocraten inderdaad deze keuze zouden blijven volhouden, was de door De Croo voorgestelde oplossing zowat de enige uitweg tenminste als men nieuwe verkiezingen wilde vermijden. Wel werd intussen opnieuw druk gespeculeerd op een regering van « nationale eenheid », een regering van de drie traditionele politieke families, christendemocraten, socialisten en liberalen.

Daarop werd zeker aangestuurd door het Hof. De Franstalige socialisten zouden zulke suggestie niet a priori uitschakelen, maar bij de Vlaamse socialisten voelden men daar niet veel voor. Niet te verwonderen dat de liberaal gerichte krant *Het Laatste Nieuws* op dinsdag 10 november titelde « CVP-PSC-liberale regering maakt grootste kans.

De Koning was diezelfde dag met zijn raadplegingen begonnen en alles wees er op dat vrij spoedig een informateur zou worden aangeduid. Die zou de christendemocraten de nodige tijd moeten gunnen om op adem te komen. Dat zou niet onnuttig zijn als men de christendemocraten tenminste wilde meekrijgen in een coalitie, van welke vorm ook. Bij de Franstalige christendemocraten bleef men immers zweren bij de oppositie en bij de CVP overheerste naar het zeggen van voorzitter Tindemans « grote oppositiestrekkingen ».

---

(29) CVP-PSC verloren samen 38 mandaten in Kamer en Senaat.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Eerste etappe : de « gemoederen bedaren ».

Donderdagmiddag, 12 november sloot de Koning zijn consultaties af met de verwachte aanduiding van een informateur, de Vlaamse, liberale oud-minister Herman Vanderpoorten. Hij zou, zoals *De Standaard* 's anderendaags titelde, vooral « de gemoederen bedaren ». Opvallend was wel dat diezelfde krant de informateur maar weinig krediet gaf : volgens het blad had de aanduiding van Vanderpoorten het politieke milieu verrast « omdat de informateur niet bekend staat als budgettair en economisch deskundige, terwijl dat toch de knelpunten van het formatieberaad zullen worden ». *De Standaard* stond met dit voorbehoud, dat duidelijk inpikte op opvattingen binnen de CVP-top, vrijwel alleen.

De informateur had geen duidelijk omschreven opdracht : hij moest gewoon « informeren » : zien of een drieledig kabinet, waar behalve het Hof intussen ook de top van het ACV voor gekozen had, toch niet mogelijk zou zijn en, als die formule inderdaad niet kon, — wat de algemeen gangbare opinie was —, zien welke tweeledige formule dan wel kon, desgevallend of er eigenlijk wel een tweeledige formule mogelijk was. Zekerheid daaromtrent zou men pas hebben als de CVP duidelijk zegde of de partij nu al dan niet voor de oppositie zou kiezen. Zolang daarover geen klaarheid bestond, zou de informateur wel niet veel concreets kunnen bereiken. En aangezien de CVP duidelijk niet zinnens was daarop meteen een klaar antwoord te geven, kon de informateur rustig tewerk gaan. Vanderpoorten was dan ook voor deze opdracht één van de meest geschikte politici : van meetaf stelde hij een zeer discreet informateur te zullen zijn, dus geen dagelijkse persconferenties en bovendien liet hij er ook geen twijfel over bestaan dat zijn opdracht wel enkele dagen zou duren. Bij dat alles speelde bij sommigen de vrees dat de « nationale regering » er nog niet zou zijn als de « deelregeringen » er wel al zouden zijn en die deelregeringen kwamen er in ieder geval in de tweede helft van december, dat automatisme lag vast in de wetten op de staatshervorming van 8 en 9 augustus 1980. Bovendien zouden die deelregeringen los staan van die nationale regering.

Enige klaarheid kwam er maandag 16 november. SP-voorzitter Van Miert verklaarde niet te geloven in een drieledig kabinet en ook niet te willen weten van een regering van liberalen en socialisten, zoals voorgesteld door De Croo (30). De socialistische partijvoorzitter voelde wel iets voor een nieuw samengaan van socialisten en christendemocraten, het opnieuw op de been brengen dus van de vroegere coalitie. Aangezien de liberalen eerder al hun voorkeur hadden laten blijken ook voor een

(30) SP-voorzitter Van Miert noemde de voorstellen van De Croo « weinig serieus ».

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

samengaan met de christendemocraten, werd aan CVP-voorzitter Tindemans gevraagd welke uitgestoken hand de CVP nu zou aannemen. Antwoord : « Die vraag komt nog te vroeg » (31). Volgens Tindemans moesten de anderen eerst concrete voorstellen doen inzake een regeringsprogramma, indien zij tenminste de CVP wilden meehebben in een regering : « Dat zij het programma voorop stellen waarop wij kunnen meegaan » (31). Het CVP-partijbestuur had intussen wel aangedrongen op wat werd genoemd « een eensgezinde actie ten bate van het land », wat onder meer door *La Libre Belgique* werd geïnterpreteerd als een ouverture naar een drieledig kabinet.

Daags na de Vlaamse socialisten deden de Vlaamse liberalen een gelijkaardig publiek en formeel aanzoek in de richting van de christendemocraten, een coalitie dan van christendemocraten en liberalen, waarover trouwens al lang voor de verkiezingen werd « gesproken » in politieke kringen (32). « Ik besef zeer goed, aldus PVV-voorzitter De Clercq dat dat moeilijk zal zijn ; ik besef dat er bij de christendemocratische familie heel wat aarzelingen bestaan. Ze moeten nog bekomen van de verkiezingsuitslag » (33). Terwijl de liberale voorzitter zijn voorstel publiek maakte, herhaalde PSC-voorzitter Vanden Boeynants nogmaals uitdrukkelijk dat men niet moest rekenen op de PSC, die ging naar de oppositie. Maar de PSC-voorzitter liet wel verstaan dat men « morgen » wel eens een ander standpunt zou kunnen innemen (34). Vanden Boeynants kreeg het wel erg moeilijk : was de overheersende stroming in zijn partijbestuur ten gunste van de oppositie, de niet onbelangrijke CEPIC-vleugel binnen de PSC wilde wél in de regering. De herrie tussen de « families » binnen de PSC zou Vanden Boeynants uiteindelijk verplichten tot voortijdig aftreden als voorzitter.

De verwarring bleef groot : verklaringen volgden mekaar op in niet altijd erg gematigde termen en daarbij scheen men zich maar weinig aan te trekken van informateur Vanderpoorten die nog steeds erg rustig en bijzonder discreet zijn uitzonderlijk uitgebreide informatieronde voortzette. Wel zou later gezegd worden dat de informateur niet al te veel pogingen deed om bijvoorbeeld socialisten en christendemocraten

---

(31) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 16 november 1981, uitzending 18 uur.

(32) Begin juni nog was het tussen de socialisten en de christendemocraten binnen de regering Eyskens tot een rel gekomen omdat premier Eyskens contacten zou gehad hebben met de liberale voorzitters De Clercq en Gol, zonder daarvan de socialisten op de hoogte gebracht te hebben.

(33) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 17 november 1981, uitzending 13 uur.

(34) Uit de verklaringen van Vanden Boeynants : « Laat ons zeggen : wij zijn vandaag. Ik heb U gezegd wat onze houding is. Wat er morgen zal gebeuren, dat zullen wij afwachten.... ». *Actueel, BRT-radiomagazine,* 17 november, uitzending 13 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

weer met mekaar te verzoenen, maar nogal in een één enkele richting werkte, christendemocraten en liberalen. De zenuwachtigheid bij de politieke top werd onbetwistbaar nog aangewakkerd door de geruchten over het op de been brengen van een « niet klassieke coalitie ». Zulke geruchten duiken bij elk formatieberaad op, met meestal dezelfde namen als kandidaat - ministers, maar de geruchten waren deze keer wel opvallend sterk en aanhoudend. De voorstanders van zulke « niet klassieke coalitie » wezen er op dat de regeringsvorming in dit land alsmaar moeilijker wordt en steeds langer gaat duren en dat het land zulke lange periode van « niet besturen » best kon missen. Er moest dus, steeds volgens de voorstanders van zo een coalitie, snel worden gehandeld. Aldus werd ook aangedrongen om de traditionele weg via de partijcongressen dit keer maar achterwege te laten. Zulk « drieledig niet klassiek, al dan niet zakenkabinet » werd onder meer uitdrukkelijk aangeprezen door de Fransta'ige socialistische oud-premier Leburton, maar door de meeste partijen werd de formule zeer nadrukkelijk afgewezen (35). Al met al was het tien dagen na de verkiezingen duidelijk dat voor de oplossing van de crisis de sleutel bij de christendemocraten lag en bij hen alleen : de grote verliezers van de verkiezingen konden hun partner(s) zelf kiezen (36). En precies de Vlaamse christendemocraten lieten op zich wachten. Met veel belangstelling werd bijvoorbeeld uitgekeken naar een bijeenkomst van het CVP - partijbestuur, een 120 man, op zaterdag 21 november op de universitaire campus in Wilrijk. Bij de aankondiging van die bijeenkomst werd meteen verduidelijkt dat men niet moest verwachten dat de CVP daar zou kiezen voor de oppositie of voor de regering; men zou zich daar alleen of toch hoofdzakelijk, bezighouden met de oorzaken van de verkiezingsnederlaag van 8 november. De Franstalige christendemocraten maakten de zaken nog moeilijker. Op een vrij plots bijeengeroepen vergadering van het PSC-Comité Directeur op de vrijdagavond, vlak voor de bijeenkomst in Wilrijk stelde de PSC dat de partij niet zou deelnemen aan onderhandelingen over de vorming van een nieuwe regering, maar, zo werd er aan toegevoegd, de partij gaf wel het groene licht voor een formule waar bij « een » formateur beroep zou doen, onder meer op PSC-prominenten, om een kabinet te vormen. Die regering zou dan binnen de kortste tijd voor het parlement moeten komen met een programma, waarover de parlementsfracties van de partij een oordeel moesten uitspreken (37).

---

(35) Zie de verklaringen van Leburton in *Spécial* van 20 november 1981.

(36) Cfr *La Cité*, 18 november 1981 : « Les sociaux-chrétiens ont les clefs en mains » en *De Financieel Ekonomische Tijd* : « Wachten op de kristendemocraten ».

(37) Uit de mededeling van het Comité Directeur van de PSC van 20 november 1981 : « Toutefois, dépassant toutes autres considérations, le PSC déclare que si un

This article from ES-Tijdschrift is published by EPO International publishing and made available to anonieme bezoeker

Dus toch een « noodregering » ? Of ging men naar een kabinet van « zelfmoordkandidaten », zoals de Volksunie het uitdrukte ? De voorstanders van die formule, die zich behalve via het vraaggesprek van Leburton en de PSC-voorstellen niet openlijk lieten horen of zien, wezen er ook op dat met zulke noodregering de CVP en de PSC tijd genoeg kregen om op adem te komen (38).

En wat intussen met informateur Vanderpoorten ? Die bracht vrijdagmorgen 20 december verslag uit bij de Koning, en men verwachtte nadien een beslissing, bijvoorbeeld de aanduiding van oud-premier Martens of van oud-premier Tindemans tot formateur. Vanderpoorten zou naar verluidt de voorkeur gegeven hebben aan Martens omdat die voor de Franstalige partijen meer aanvaardbaar was dan Tindemans (39). Daags vóór de bijeenkomst van de CVP in Wilrijk, zou zulke opdracht vrijwel zeker tot mislukken gedoemd zijn, zodat er geen beslissing kwam. Wel kreeg de informateur de opdracht « enkele bijkomende inlichtingen » te verzamelen. Vanderpoorten ging, naar zijn eigen zeggen, « zoeken bij de formaties die in aanmerking komen voor de vorming van een regering » (40), maar wat hij precies bedoelde met die formaties die in aanmerking kwamen, wilde hij niet verduidelijken. De informateur trad na zijn bezoek bij de Koning meteen terug « in zijn meest volslagen mutisme », zoals hij het zelf formuleerde.

« *Nog niet voor morgen* » (41).

Zo titelde Frans Van Erps zijn hoofdartikel in *De Nieuwe Gids* op zaterdag 21 november, waarin hij zoals anderen, vaststelde dat men veertien dagen na de verkiezingen nog niet erg ver gekomen was. Wel hadden socialisten en liberalen, alvast aan Vlaamse kant, duidelijke taal gesproken. Beide wilden mét de christendemocraten regeren ; maar de socialisten wilden niet weten van de liberalen, waaruit die dan weer de conclusie trokken dat er alleen sprake kon zijn van een christendemocratisch-liberaal kabinet. De allergie van de socialisten voor de liberalen was nog eens duidelijk gebleken uit de verklaringen van de

---

formateur désigné par le Roi, décidait de faire appel à des personnalités sociales-chrétiennes choisies par lui pour faire partie d'une équipe qui élaborerait la déclaration gouvernementale, le PSC ne mettrait pas obstacle à cette procédure. »

(38) Behalve Edmond Leburton werden voor zo een niet klassieke regering ook de namen vernoemd van o.m. André Cools, Simonet, Davignon, Vanden Boeynants, De Saeger, Vlerick, Hatry, Henrion, Grootjans, Vanderpoorten en anderen.

(39) Zie o.m. *La Libre Belgique :* « La mission de M. Vanderpoorten s'achève logiquement ce vendredi. »

(40) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 20 november 1981, uitzending 13 uur.

(41) Zie o.m. *Le Peuple,* 21 november 1981 en *De Morgen* van diezelfde dag.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

twee socialistische partijvoorzitters Van Miert en Spitaels op het Statutair Congres van de socialistische vakbond ABVV, dat tijdens het weekeinde van 21 november te Brussel plaats had.

In de wandelgangen van de universitaire campus van Wilrijk, waar de CVP die grauwe zaterdag 21 november bijeenkwam, was de sfeer zoals het weer buiten, gespannen en mistig. Privé-contacten met wachtende journalisten werden duidelijk gemeden. Het formele antwoord op de vraag of de CVP nu al dan niet in de regering wilde of in de oppositie wilde, bleef zoals verwacht uit. Wel werd het voorstel voor een niet klassieke formule, zoals onder meer door de PSC was voorgesteld, uitdrukkelijk verworpen : de CVP zou in ieder geval het al dan niet deelnemen aan een regering voorleggen aan een congres. Volgens voorzitter Tindemans was dit geen antwoord op het voorstel van de PSC ; officieel was dit voorstel zelfs niet ter sprake gekomen. De CVP bleef er bij dat liberalen en socialisten, die de verkiezingen hadden gewonnen, het eerst « samen » moesten proberen en pas als inderdaad duidelijk was gebleken dat dit niet kon, dan zou de CVP « tot een regering toetreden op basis van haar eigen programma ». Steeds volgens Tindemans was er binnen de partij nog altijd een sterke stroming ten gunste van de oppositie, maar op vragen over de omvang van die stroming kon geen concreet antwoord gegeven worden. Er werd in Wilrijk over die kwestie niet gestemd. Of een drieledig kabinet nog een kans maakte ? « Dat men ons een voorstel doet ! », aldus Tindemans. De voorzitters van CVP en PSC waren 's zondags te gast in de RTBF-uitzending *« Faire le point »,* maar Vanden Boeynants wilde niet samen met Tindemans optreden, zodat beide voorzitters uiteindelijk elk afzonderlijk een half uur kregen. Een vreemde toestand, die alleen was uit te leggen door het gevoelen van de PSC al te veel te worden beschouwd als het klein broertje van de CVP (42). Maar nieuwe elementen bracht ook die televisieuitzending niet, zodat men zich de vraag kon stellen of informateur Vanderpoorten over voldoende nieuwe elementen beschikte om bij het begin van de derde week na de verkiezingen concrete voorstellen te kunnen formuleren in zijn verslag aan de Koning. Blijkbaar wel, want na een nieuwe ontmoeting met Tindemans en met Vanden Boeynants, werd de informateur door de Koning ontlast van zijn opdracht. Hij had tijdens het weekeinde geen andere contacten meer gehad, zodat nu wel duidelijk was dat de verlenging van zijn opdracht enkel en alleen te maken had met de verwarde situatie bij de christendemocraten.

---

(42) *La Libre Belgique,* 23 november 1981 : « PSC - CVP : pourquoi ces monologues ? »

This article from RES PUBLICA is published by Academia International publishing and made available to anonieme bezoeker

Vanderpoorten bracht in de vooravond zijn laatste verslag uit bij de Koning. In alle partijhoofdkwartieren en bij heel wat kandidaat-formateurs heerste een opvallend zenuwachtige sfeer ; waar men ook navraag deed, bleek spoedig dat men wachtte op een initiatief van de Koning. Rond half zeven 's avonds bleek dat Wilfried Martens bij de Koning was ontboden met de vraag een kabinet te vormen ; men neemt aan een drieledig kabinet. Martens gaf niet meteen antwoord; hij pleegde overleg met enkele politieke vrienden en liet de Koning nadien weten dat hij de opdracht niet accepteerde. Over deze contacten is door het Paleis geen officiële mededeling gedaan, alleen werd bevestigd dat Martens was ontvangen door de Koning. Wij menen toch te mogen stellen dat de Koning meteen een positief antwoord had verwacht van Martens en dat hij bij ontstentenis daarvan nog diezelfde avond andere politici zou contacteren. Martens wist al vrij snel na de verkiezingen dat in zijn richting werd gewerkt, maar hij vond het blijkbaar toch nog te vroeg om de opdracht te aanvaarden ; daarbij speelde de zekerheid dat er binnen zijn partij nog heel wat tegenstand bestond voor een nieuwe regeringsdeelneming zodat het risico van een mislukking nog groot was. Terloops : diezelfde maandag publiceerde EG-commissaris Davignon (PSC) plots een mededeling waarin hij de geruchten over zijn persoonlijke belangstelling voor een kabinetsfunctie tegensprak. Davignon kelderde op die manier het voorstel van zijn eigen partij voor een formateur die eventueel op eigen initiatief ook PSC-prominenten zou contacteren aangezien Davignon bij zulke formatie zeker één van de eerste namen was.

Dinsdag 24 november : een liberale geste.

Nu Martens (nog) niet wilde naar buiten komen, moest er noodgedwongen een stap gedaan worden door anderen : de Koning belastte PVV-voorzitter Willy De Clercq met een formatie-opdracht. De CVP kon nu alvast noteren dat één van de overwinnaars van 8 november een concreet voorstel zou moeten formuleren. Waarom werd een liberaal gevraagd ? Vermoedelijk omdat de Koning nu wel wist dat een drieledig kabinet echt geen of weinig kansen op slagen had, terwijl een christendemocratisch-socialistisch kabinet bijzonder moeilijk zou worden, al was het maar psychologisch.

Formateur De Clercq was dan ook van meetaf zeer duidelijk : hij vroeg de christendemocraten én de liberalen. De socialisten werden niet uitgenodigd, omdat de formateur « op basis van de gekende en de recente publieke verklaringen en de informatie verschaft door de informateur, dat ik meen te mogen zeggen dat in de huidige context, een regering gesteund op christendemocratische en liberale partijen de beste

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

kans maakt, om niet te zeggen, de enige mogelijkheid (43) ». Algemeen werd aangenomen dat De Clercq de weg zou vrij maken voor een CVP'er, en in dat verband werden vooral de namen gehoord van Martens én Tindemans. Woendag 25 november al kon de formateur meedelen, zij het dan in de zeer late avonduren, dat de voorzitters van de vier betrokken partijen bereid waren te onderhandelen over een regeringsprogramma. Sommigen meenden te weten dat de PVV- en de CVP-top mekaar al informeel had ontmoet de zondag voordien en dat daar definitief was afgesproken dat alvast die twee partijen « ja » zouden zeggen. De vier voorzitters hadden dus, volgens het zeggen van de formateur ja gezegd, maar zowel bij de CVP als bij de PSC bleek toch nog enige verwarring.

Het CVP-partijbureau had voorzitter Tindemans alleen « de toelating gegeven, indien er een uitnodiging komt van de formateur, daarop in te gaan» (44). Voorwaarde was wel dat de formateur een programma zou voorleggen, maar intussen werd bij de CVP toch al een onderhandelingsdelegatie samengesteld. Ook bij de PSC mocht voorzitter Vanden Boeynants naar de formateur gaan, maar de partij als dusdanig bleef weigeren om aan onderhandelingen deel te nemen. Het optimisme van sommige kranten in de zin van « Akkoord om samen te regeren », was op zijn minst voorbarig (45), tenzij men er van uitging dat de PSC uiteindelijk wel zou bijdraaien, zoals men dat van de PSC gewoon was in het verleden. De komende gebeurtenissen tijdens dit formatieberaad zouden uitwijzen dat zij die er dit keer nog zo over dachten, gedeeltelijk ongelijk hadden. Om de PSC toch mee te krijgen werden allerhande formules uitgedokterd : zo werd, volgens *De Standaard* van 25 november, gedacht aan een regering in twee etappes : eerst zou de regering zich aanbieden voor het parlement met de belofte vóór een bepaalde datum een regeerakkoord uit te werken. Dat akkoord zou dan aan het parlement worden voorgelegd, zo nodig na goedkeuring door de partijcongressen. Het « overgangskabinet » zou de dringende zaken kunnen afhandelen en nadien zou er een zo nodig « herschikt » kabinet komen. Op die manier kon men de socialistische ministers uit hun kabinetten wegwerken en zou de afhandeling van de lopende zaken vergemakkelijkt worden. Het plan bleef « een » plan (46).

---

(43) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 24 november 1981, uitzending 18 uur.

(44) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 25 november 1981, uitzending 13 uur.

(45) Zie o.m. *Het Laatste Nieuws,* 26 november 1981.

(46) Zie in verband met de moeilijke afhandeling van de lopende zaken o.m. *De Standaard,* 26 november 1981 : « Vandeputte : ik kan zelfs niet uit protest ontslag nemen. »

This article from Res Publica is published by Kluwer International publishing and made available to anonieme bezoeker

Formateur De Clercq werkte intussen aan zijn formateursnota, een ontwerp-regeerprogramma. Hij deed dat samen met liberale technici, maar werd daarbij ook geholpen, zo werd gezegd, door de directeur van het christendemocratisch studiecentrum CEPESS, Herman Van Rompuy en Jean Luc Dehaene, oud kabinetschef van Martens. De nota, die uiteindelijk 32 bladzijden lang was, werd zaterdagnamiddag 28 november aan de vier kandidaat-regeringspartijen overhandigd. Dat gebeurde in de luxueuze beslotenheid van het goed afgeschermde Stuyvenbergkasteel in Laken. En meteen zat het al mis : PSC-voorzitter Vanden Boeynants verwiep niet het ontwerp-programma maar wel de onderhandelingsformule op basis van zulke uitgebreide tekst. Vanden Boeynants mocht van zijn Comité Directeur, dat 's voormiddags nogmaals had vergaderd, alleen « luisteren », niet « onderhandelen ». In die omstandigheden was van een gesprek uiteraard geen sprake, zodat formateur De Clercq in de vooravond naar de Koning ging, naar men aanneemt om zijn opdracht terug te geven. Toch werd het gesprek tussen de vier en de formateur, na het gesprek met de Koning, nog voortgezet. De Clercq beloofde zijn gesprekspartners binnen de 24 uur een kortere en verbeterde versie van zijn nota voor te leggen, beperkt tot een sociaal-economisch en financieel noodplan. Over de andere traditionele hoofdstukken in een regeerakkoord zoals landsverdediging, onderwijs, buitenlandse zaken, enz. zou nadien worden beraadslaagd binnen de regering zelf. De Clercq bevestigde tegenover de pers na afloop van deze ontmoeting dat de vier voorzitters bereid waren om samen een regering te vormen.

Nothomb ?

Maandagmorgen 30 november zouden de Franstalige christendemocraten ja of neen moeten zeggen, alleen maar luisteren of luisteren én onderhandelen. De formateur had zijn eventuele partners inderdaad een aangepaste versie bezorgd van zijn formateursnota en het zou op basis daarvan zijn dat men onderhandelde. Maar diezelde morgen titelde *Gazet van Antwerpen :* « PSC blokkeert onderhandelingen — Manoeuver om Nothomb naar voor te schuiven ? ». Volgens de krant zou Vanden Boeynants gemeend hebben dat hij met een PSC'er als kandidaat-premier de weerstand in eigen rangen gemakkelijker zou kunnen overwinnen. Vier uur lang verdedigde Vanden Boeynants voor het Comité Directeur van de PSC de idee om toch te onderhandelen op basis van het voorstel De Clercq. De onderhandelingen zouden hooguit een week mogen duren, maar met 12 stemmen tegen 10 werd Vanden Boeynants uiteindelijk toch in de minderheid geplaatst : het voorstel werd verworpen, de PSC wilde niet onderhandelen. De tegenstand kwam niet alleen van

 This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonymous bezoeker

de Démocratie Chrétienne, maar ook van de « sans famille » onder leiding van Nothomb. Die groep zag wel iets in de voorstellen van De Clercq, maar wilde dat eerst gezocht werd of geen coalitie mogelijk was op ruimere basis, concreet een drieledige regering en volgens sommigen zouden ook de federalistische partijen er bij moeten, een regering met iedereen dus, behalve het Vlaams Blok, Agalev en de Communisten, de enigen die gezegd hadden niet in een regering te willen. De voorgestelde coalitieformule van christendemocraten en liberalen beschikte aan Franstalige kant inderdaad niet over een meerderheid wat uiteraard niet zo gunstig was voor het werk in de Franse Gemeenschapsraad en in de Waalse Gewestraad. Waarom kwam de PSC nu plots met die nieuwe eis voor de dag ? Volgens voorzitter Vanden Boeynants waren er de « laatste dagen nog een zeker aantal inlichtingen toegekomen die nog meer op de ernst van de toestand wijzen en het is daarom dat wij, dat het Comité Directeur gewenst heeft, een bredere basis te vinden. Vraag : houdt dit verband met een mogelijke devaluatie ? — Antwoord : Er staat geen woord over devaluatie in de nota van de formateur » (47). Vanden Boeynants liet na deze afwijzing wel weten dat hij ontslag zou nemen als partijvoorzitter, wat hij effectief ook 's anderendaags deed.

De formateur trok van zijn kant het logische besluit uit deze nieuwe situatie : hij gaf zijn opdracht terug. De Clercq had van meetaf duidelijk gesteld alleen te geloven in een samengaan van christendemocraten en liberalen, zodat hij nu plots moeilijk een andere weg kon opgaan. Op zijn persconferentie als ex-formateur werden vragen gesteld rond de eventuele aanwezigheid in ons land van vertegenwoordigers van het Internationaal Monetair Fonds die zouden aangedrongen hebben op een spoedige devaluatie. Antwoord van De Clercq : « Ik kan daar niet op antwoorden. Er is hier rond de tafel deze middag geen enkel nieuw element naar voor gebracht dat ik niet reeds kende en dat de heren partijvoorzitters niet kenden, wanneer ze dinsdag de gesprekken begonnen zijn (48) ». In PSC kringen was met veel nadruk het bericht over het IMF-bezoek verspreid, bericht dat rekening houdend met de benarde situatie van de Belgische frank zeker niet ongeloofwaardig was (49). De houding van de PSC lokte bij de liberalen zeer scherpe reactie uit ; de CVP stelde van haar kant niet in een regering te zullen gaan zonder de PSC.

---

(47) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 30 november 1981, uitzending 18 uur.

(48) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 30 november 1981, uitzending 18 uur.

(49) De Nederlandse krant *Nieuwe Rotterdamse Courant* bevestigde op 3 december het bericht uitdrukkelijk dat IMF prominenten bij België hadden aangedrongen op een spoedige devaluatie.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

De Koning wachtte niet met een nieuw initiatief en richtte zich daar logischerwijze voor naar de PSC, die tenslotte de zaken had geblokkeerd. Dinsdag 1 december werd de PSC'er Nothomb gevraagd een regering te vormen. Terwijl Nothomb de opdracht accepteerde, stapte Vanden Boeynants op als partijvoorzitter. Politiek secretaris Deprez volgde hem op.

De nieuwe formateur pakte op zijn eerste persconferentie uit met een nogal ophefmakende verwijzing naar het drieledig kabinet Van Zeeland van 1935 « niet omdat ik mij beschouw als een soort Van Zeeland. Ten tweede, omdat ik mij wil inspannen om een regering tot stand te brengen met de breedst mogelijke parlementaire basis. En ten derde, deze regering moet een beslissingskracht hebben en daarvoor een zekere stabiliteit » (50). Niet alleen de Beurs reageerde negatief op het aantreden van de nieuwe formateur, maar ook in de pers kreeg de gewezen PSC-partijvoorzitter, gewezen Kamervoorzitter, minister van Buitenlandse Zaken weinig goede reacties (51). Na twee dagen zat Nothomb, zoals algemeen verwacht, al muurvast. De Vlaamse liberalen bleven bij hun weigering om met de socialisten aan tafel te gaan, terwijl de CVP alleen wilde praten als de zes partijen (de drie traditionele politieke families) zouden komen. Dat betekende de doodsteek voor een formatieopdracht die nog moest beginnen. Nothomb kreeg op die manier immers geen kans om bijvoorbeeld een kabinet te vormen met het FDF-RW zonder de PS.

De formateur ontving donderdag 3 november achtereenvolgens de zes kandidaat-regeringspartijen ; vrijblijvende gesprekken waarbij de formateur vragen stelde. Daags nadien ontving hij ook nog de Volksunie, het FDF-RW en de Groenen. In feite herbegon Nothomb het werk dat al grondig was gedaan door Vanderpoorten en ook nog eens door De Clercq. Intussen wist de liberale krant *Het Laatste Nieuws* te melden dat christendemocraten en liberalen, althans aan Vlaamse kant de besprekingen voorbereidden die ze na Nothomb zouden voortzetten, of hoopten voort te zetten. Ze zouden o.m. overeengekomen zijn dat de nieuwe regering hooguit 15 ministers zou tellen. Ook al gaf niemand Nothomb enige kans op slagen, toch kondigde de formateur aan dat hij de drie traditionele families een « formateursnota » zou bezorgen. Het optreden van de PSC-formateur begon zelfs de PSC-gezinde krant *La Libre Belgique* te ontstemmen : « Pour autant que le scénario puisse se réaliser, M. Nothomb est actuellement sur la corde raide, d'autant

(50) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 2 december 1981, uitzending 13 uur.

(51) Zo had Piet Van Brabant het in *Het Laatste Nieuws* over « Ingebouwde mislukking », terwijl André Méan in *La Cité* zich de vraag stelde of Nothomb wel wist dat tussen droom en daad een heel diepe kloof kon zijn.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

qu'il exaspère ses éventuels partenaires (et même les journalistes) par la subtilité de sa progression et le flou de ses propos » (52).

De formateur wilde tegen maandagmiddag weten of de zes kandidaat-regeringspartijen op basis van zijn « formateursnota » van 14 bladzijden, met hem besprekingen wilden beginnen over de vorming van een regering. De reacties waren zoals verwacht negatief : alleen de PSC, de partij van de formateur, vond de nota een « waardevolle werkbasis ». De andere vijf partijen maakten op vele punten voorbehoud of verwierpen de nota. Er bleef formateur Nothomb dan ook niets anders te doen dan naar de Koning te gaan om te vragen dat hij zou worden ontlast van de formatie-opdracht. De vorming van een kabinet op ruimere basis was niet mogelijk... quod erat demonstrandum. De PSC legde zich nu ook neer bij de feitelijkheid. Omdat het kabinet inderdaad niet over een meerderheid beschikte in het Franse deelparlement zouden aan de nieuwe formateur voorwaarden worden gesteld. Wat die voorwaarden precies waren, wilde voorzitter Gerard Deprez niet zeggen en is achteraf ook niet gebleken. Wel werd verduidelijkt dat ze sloegen op Brussel, op de Franse Gemeenschap en op het Waalse Gewest.

Opnieuw Martens : 7 december 1981.

Zonder veel raadplegingen werd Wilfried Martens meteen na het ontslag van Nothomb door de Koning belast met de vorming van een regering. De Koning had enkel nog de voorzitters van de christendemocratische en liberale partijen ontmoet, wat er op wees dat ook de Koning zich uiteindelijk had verzoend met de eventuele totstandkoming van een christendemocratisch liberaal kabinet (53). De nieuw formateur bevestigde tijdens zijn eerste persconferentie op dinsdag 8 december dat hij inderdaad werkte aan een regering van christendemocraten en liberalen en niet aan een drieledige regering, « omdat is gebleken voor al wie de politieke ontwikkeling van de laatste maanden heeft meegemaakt, dat zo een regering niet mogelijk is op dit ogenblik » (54). Martens liet er ook geen twijfel over bestaan dat hij premier werd, tenminste indien hij slaagde in zijn opdracht. Waarom Martens een nieuwe kans kreeg en niet Tindemans ? Vrijwel zeker omdat men op die manier het

---

(52) *La Libre Belgique*, 5 december 1981.

(53) De mededeling van het Paleis kwam pas na 23 uur, wat opvallend laat is. Aangenomen wordt, ook al werd dat later door de woordvoerder van de formateur ontkend, dat Martens alsnog eerst enkele contacten wilde hebben voordat hij dit keer definitief ja zegde, terwijl het Paleis wellicht wilde voorkomen dat men 's anderendaags allerhande veronderstellingen zou lanceren, indien er geen mededeling kwam.

(54) *Actueel, BRT-radiomagazine*, 8 december 1981, uitzending 18 uur.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

te verwachten verzet van de christelijke vakbond, het ACV, tegen bepaalde maatregelen die het kabinet zou voorstellen, beter kon opvangen zoniet ontzenuwen. Martens ging nog altijd door als een vertrouwensfiguur van het ACV, ook na zijn noodplan met de indexingreep (55).

Op 9 december begonnen de onderhandelingen. Bij de CVP afvaardiging waren geen ministers in functie, ook niet de ACV-figuur Jos Chabert, maar wel senator Rik Kuylen, de vertrouwensman van het ACW in de CVP. De onderhandelingen hadden opnieuw plaats op het Stuyvenbergkasteel, blijkbaar de voorkeurplaats van de politici als men de pers ver verwijderd wil houden. De onderhandelaars kregen van de formateur een « prioriteitenprogramma » van 12 bladzijden met vijf hoofdstukken : een nieuw sociaal-economisch beleid, gezondmaking van de openbare financiën, werkgelegenheid, vrijwaring van de sociale zekerheid, hervorming van de Staat. Terwijl de onderhandelingen op Stuyvenberg begonnen, gingen de vrije en de officiële frank meer dan 14 % uit mekaar.

Erg optimistisch werd het eventuele christendemocratische-liberale kabinet door de pers niet ontvangen. De *Financieel Ekonomische Tijd* bijvoorbeeld waarschuwde voor de onstandvastigheid van de PSC, terwijl Camps in *Het Belang van Limburg* vreesde dat het kabinet « regelmatig onder vuur zal genomen worden door een verhevigd syndicaal eenheidsfront ». Paul Goossens in *De Morgen* was dan weer van oordeel dat er een zeer wazig regeerakkoord uit de bus zou komen «omdat elke concrete discussie tussen liberalen en christendemocraten een kortsluiting kan veroorzaken ». In *De Standaard* tenslotte waarschuwde Manu Ruys voor wat hij noemde de arrogantie van de Waalse liberalen die « hun socialistische streekgenoten willen evenaren in arrogantie en niet haalbare doeleinden gaan nastreven... » Aan Franstalige kant was het optimisme niet veel groter.

De onderhandelingen op Stuyvenberg verliepen in opvallende discretie (56). De pers had dan ook niet veel anders te doen dat ruchtbaarheid te geven aan de vele en zeer uiteenlopende geruchten over de eventuele samenstelling van de nieuwe regering. Zo stelden sommigen voor alle ex-premiers (van de CVP) en alle betrokken partijvoorzitters in het kabinet op te nemen, een suggestie die overigens zal worden gevolgd, met uitzondering dan voor de pas benoemde PSC-voorzitter Deprez (57). De

---

(55) Zie o.m. Leo Marynissen in *Het Volk,* 9 december 1981 : « Het vertrouwen zal dag na dag door de feiten moeten worden verdiend. »

(56) De positieve ervaring met bijv. informateur Jos De Saeger in november 1972 werd tot nog toe zelden of nooit nagevolgd. De Saeger bezorgde alle documenten die hij aan zijn gesprekspartners gaf, ook nadien aan de pers.

(57) Zie o.m. *De Standaard,* 10 december 1981.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

prioriteitennota van Martens lekte al op 10 december uit en dat was duidelijk geen toeval. Vijf Franstalige journalisten die aanleunen bij de Démocratie Chrétienne, de arbeidersvleugel van de PSC, kregen via de top van het Mouvement Ouvrier Chrétien het document in handen. Dat werd bevestigd door voorzitster Jeanine Wynants van het MOC zelf. Uit die hoek was ook het sterkste verzet gekomen tegen de pogingen van de liberaal De Clercq om een christendemocratisch-liberaal kabinet op de been te brengen. Het laten uitlekken van het prioriteitenprogramma van Martens die nu een zelfde poging waagde, kon er dus op wijzen dat het MOC via de PSC aan de onderhandelingstafel een lastige klant zou blijven. Maar de onderhandelaars stoorden zich niet aan het ongenoegen van de persmensen over het feit dat de prioriteitennota, die nu toch was bekend geraakt, toch niet werd vrijgegeven. Terwijl ijverig werd gezocht naar de volledige tekst, bespraken de onderhandelaars de mogelijkheid om hun programma later uit te werken via het volmachtensysteem. Vrijdagavond 11 december, terwijl de volledige tekst van het voorstel Martens nu toch werd vrijgegeven, ontmoette de formateur de pers. Belangrijker bij deze ontmoeting was de uitdrukkelijke verklaring van Martens dat er geen sprake was van een devaluatie. Eerder diezelfde vrijdag al had de ontslagnemende premier Eyskens officieel beklemtoond dat regering en Nationale Bank zich hielden aan het traditionele beleid : handhaven van de pariteit van de Belgische frank, aangezien een devaluatie toch niets uithaalde. De Nationale Bank had 's morgens de discontovoet met 2 % verhoogd tot 15 % : alleen in de eerste helft van april, toen het kabinet Eyskens moest worden gevormd had men een nog hogere discontovoet gekend.

De besprekingen vorderden zo goed, dat de formateur hoopte nog tijdens het weekeinde de onderhandelingen te kunnen afronden. In een aantal kranten was intussen een tweede lijst van ondertekenaars verschenen van een « Oproep tot alle burgers van het land », waarin werd aangedrongen op de spoedige vorming van een « echte regering » (58). Toch zouden de discussies nog uitlopen tot maandagmorgen vroeg (59). Volgens *De Morgen* van 15 december was het PRL-voorzitter

---

(58) De « Oproep tot alle Belgen » was op 21 november gelanceerd, eveneens door een publicitaire aankondiging in kranten, door een gelijknamige beweging, waarvan sindsdien overigens niets meer werd gehoord. In de « Oproep » werd een regering gevraagd die onafhankelijk zou zijn van de politieke partijen en van de drukkingsgroeperingen, een regering die een decentralisatie zou doorvoeren, de regels van het moderne overheidsbeleid toepassen, enz...

(59) Voor hun laatste vergadering op zondag 13 december dienden de onderhandelaars nog te verhuizen naar Hertoginnedal, een ander kasteel, omdat Stuyvenberg moest gebruikt worden voor een officieel bezoek.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Jean Gol die in de laatste uren de zaken had bemoeilijkt : « Als je dan nog een paar uur later de tekst kan inkijken, begrijp je het meteen. De pennetrek van Jean Gol heeft het overwicht, de koele en dreigende houding van de rechtse liberale overwinnaar steekt erin. De PRL-voorzitter heeft veel uit de onderhandelingen gesleurd ».

Martens kwam naar buiten met een zeer beperkt akkoord, althans in lengte, amper 16 bladzijden, vier bladzijden langer dan zijn oorspronkelijk voorstel. De vijf oorspronkelijke hoofdstukken waren behouden gebleven ; meer dan de helft van het document handelde over een « nieuw sociaal-economisch beleid ». Martens gaf toe dat het in omvang beperkte programma « een gedeeltelijke toepassing was van de opvattingen van de PSC. De PSC wou tot de vorming van een regering overgaan in een eerste stadium zonder enige vorm van politiek akkoord, met dien verstande dus dat de regering, de ministers dan, het regeringsprogramma zouden uitschrijven. Wij hebben ons beperkt tot alleen maar de meest urgente, de prioritaire punten » (60). Over andere moeilijke punten zoals de kernraketten, onderwijs, openbaar vervoer, openbare werken, enz., was in het prioriteitenprogramma niets te lezen.

Martens V.

Dinsdag 15 december begon Martens zijn besprekingen over de structuur van het nieuwe kabinet en de verdeling van de portefeuilles. Er bleef nog wel één hindernis : de partijcongressen en die kwamen pas woensdagavond bijeen, zodat de eigenlijke regeringsvorming pas donderdag zou kunnen gebeuren. De angst waarmee sommigen die partijcongressen zagen komen, bleek spoedig totaal overbodig. Inderdaad, de linkervleugel van de PSC, de Démocratie Chrétienne had nog voor het congres van de PSC het regeerakkoord goedgekeurd met 23 stemmen voor, 15 stemmen tegen en 1 onthouding. Daarmee was voor het nieuwe kabinet Martens de gevaarlijkste klip omzeild. Op de liberale partijcongressen was de zaak heel snel en zonder veel moeilijkheden bekeken (unanimiteit min één stem en 5 onthoudingen bij de PRL, en 7 stemmen tegen met 2 onthoudingen bij de PVV). Op het PSC-congres viel vooral te noteren dat oud-voorzitter Vanden Boeynants een uitzonderlijke ovatie kreeg van zijn partijgenoten (resultaat van de stemming : 519 voor, 30 tegen bij 9 onthoudingen). Het CVP-congres duurde langer dan de andere congressen, — de vier congressen hadden 's avonds plaats —, maar ook op het CVP-congres bestond geen twijfel over het eindresultaat. Zonder veel enthousiasme, werd ook bij de CVP uiteindelijk

(60) *Actueel, BRT-radiomagazine,* 14 december 1981, uitzending 18 uur.

 This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme lezeker

ja gezegd (1200 stemmen voor, 11 tegen en 97 onthoudingen). Zelden kreeg een kabinet in de voorbije jaren op de partijcongressen zo een uitgesproken meerderheid achter zich. Een opvallend feit op de vier congressen : over de in uitzicht gestelde volmachten werd in feite heel weinig gezegd. Intussen had ook het ACW het christendemocratisch-liberaal kabinet aanvaard, zij het dan met terughoudendheid.

Met het massief ja van de partijcongressen op zak, kon Martens de laatste hand leggen aan de definitieve samenstelling van zijn vijfde kabinet. Daar was men vrij snel mee rond : woensdag 16 december kon Martens op het middaguur zijn kandidatenlijst al voorleggen aan de Koning. Het meest opvallende feit in de samenstelling van de nieuwe regering : de verwijdering van vrijwel de volledige groep CVP-ministers Chabert, De Backer, Dhoore, Lavens en Swaelen. Laatstgenoemde zou wel Tindemans vervangen als partijvoorzitter, maar alleen oud-premier Eyskens mocht nog mee in de nieuwe regering. Die verwijdering lag in de lijn van de verwachtingen : op de voorbije congressen van de CVP waren de CVP-ministers opvallend scherp op de korrel genomen. Toch hoorde men in de politieke wandelgangen de vraag stellen of Martens niet de gelegenheid aangegrepen had om zijn oud-collega's de laan uit te sturen die hem in maart niet waren gevolgd ? Tweede opvallende vaststelling : alle partijvoorzitters werden inderdaad minister, met uitzondering dan van PSC-voorzitter Deprez. Tenslotte viel ook op dat de christelijke vakbondsvleugel opvallend sterk vertegenwoordigd was in het nieuwe kabinet : Dehaene op Sociale Zaken, Maystadt op Begroting, Hansenne op Arbeid en Coens op Onderwijs. De CVP had inderdaad bekomen dat een CVP'er het kabinet van onderwijs zou krijgen, in ruil voor Cultuur naar de PVV in de Vlaamse Executieve.

Op vrijdag 18 december, enkele dagen voor de installatie van de verschillende deelregeringen, werd in Kamer en Senaat de regeringsverklaring voorgelezen. De Kamer schonk het vertrouwen met 115 stemmen voor, 88 tegen en 1 onthouding. In de Senaat steunden 97 senatoren de regering, 70 stemden tegen. In Kamer en Senaat kreeg het kabinet de steun van het RAD-UDRT, terwijl ook FDF-volksvertegenwoordiger Nols zijn steun toezegde aan het kabinet.

Besluit.

Bij het overlopen van de politieke crisissen in 1981 valt op hoe sterk de politieke onrust en instabiliteit samenliep met voortdurende hevige onrust op de nationale geldmarkt. Zelden bleek zo duidelijk hoe sterk het politieke leven kon of kan worden beïnvloed door het wel en wee van die geldmarkt. De vraag daarbij is dan uiteraard wie wat volgt, volgt de

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

munt het onstabiele politieke leven of volgt dat politieke leven de onrustige geldmarkt. Een vraag waarop hier niet zo meteen een antwoord kan worden gegeven. Afgezien daarvan, op het meer partijpolitieke vlak moet men vaststellen dat de twee grootste politieke partijen in België, de CVP in Vlaanderen en de PS in Wallonië steeds moeilijker met mekaar opschieten. Dit is wellicht o.m. het gevolg van het feit dat PS-voorzitter Spitaels van zodra hij André Cools aan het hoofd van de partij opvolgde, resoluut gekozen heeft vóór Wallonië, terwijl de CVP nog steeds moeite heeft om zich in de eerste plaats op te stellen als de grootste partij van Vlaanderen, een verwijt dat overigens ook gebleken is uit de ledenenquête die de CVP doorvoerde na de verkiezingen. De PS weet zich daarbij wel sterk door de overtuiging, zoniet de zekerheid, dat invloedrijke kringen zoals onder meer het Hof, de socialisten liefst niet in de oppositie zien. Dat heeft sommigen er dan ook toe aangezet zo lang mogelijk aan te dringen op de vorming van een drieledig kabinet, aangezien een samengaan van alleen de christendemocraten en socialisten uitgesloten leek. De feitelijke politieke situatie bewees nochtans klaar en duidelijk dat zo een drieledig kabinet ook niet kon, psychologisch en praktisch alles tegen zich had en gedoemd was tot mislukken. De ervaring met drieledige kabinetten is overigens niet van aard om naar een vernieuwd experiment met enthousiasme uit te kijken.

Bij het ontwarren van de crisissen is ook nu weer duidelijk gebleken, zoals ook al kon worden vastgesteld bij de vorming van het kabinet Martens I begin 1979, dat de Koning met een steeds meer uitgesproken profiel optreedt. De vrij harde confrontatie tijdens de pre-electorale periode in september tussen de CVP en de Koning verdient in dat verband alle aandacht.

Op de vraag of de CVP er beter was uitgekomen, samen met de PSC, indien de verkiezingen in april hadden plaats gehad, kort na het ontslag van Martens IV dus, moet geen antwoord worden gegeven : de verkiezingen kwamen nu eenmaal pas een half jaar later en men kan alleen de vraag stellen waarom de CVP toen niet met dezelfde doortastendheid verkiezingen afdwong, zoals dat in september gebeurde.

Intussen is duidelijk gebleken dat de « staatshervorming » van augustus 1980 zeker niet « af » is, sommigen zullen misschien zeggen, gewoon best hernomen wordt, en dat de consequenties van die hervorming nog maar moeilijk te overzien zijn.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker.

Summary : Government crises and government formations in Belgium in 1981.

It is striking to note that the political unrest and instability in 1981 coincided with continual and serious unrest on the national money market. On the political party level, one notes that the Christian Democratic Parties and the Socialist Parties had more and more difficulties in getting along with each other. This probably is related to the policy of the new chairman of the French-speaking Socialist Party, who has resolutely chosen to back Wallonia. The Flemish Christian Democratic Party, has still difficulties in seeing itself as the largest party in Flanders and to act appropriately. In addition, the French-speaking Socialist Party feels confident in the conviction that influential circles, including the Court, prefer not to see the Socialists in the opposition. This has motivated some to cling as long as possible to the formation of a three-party cabinet. The actual political situation, however, has clearly demonstrated that such a three-party cabinet cannot function for a long time. The question remains why the Christian Democratic Party has not pursued elections with the same energy as it did in September after the resignation of the Martens IV government.

In the meantime, it has become evident that the state reform of August 1980 is certainly not « completed », that is should best be redone, and that the consequences of this reorganization can be gauged only with difficulty.

★